

HAL
open science

Ménestrel – sieć w służbie sieci

Isabelle Draelants, Christine Ducourtieux

► **To cite this version:**

Isabelle Draelants, Christine Ducourtieux. Ménestrel – sieć w służbie sieci. Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi, 2015, 9, pp.287-297; 401. halshs-02091026

HAL Id: halshs-02091026

<https://shs.hal.science/halshs-02091026>

Submitted on 5 Apr 2019

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

HUMANISTYKA CYFROWA

Isabelle Draelants,
Christine Ducourtieux
Paris

Ménestrel – sieć w służbie sieci

„Les manuscrits en réseau(x): élaborer des outils au profit des hommes” (Rękopisy w sieci(ach): opracowanie narzędzi z korzyścią dla ludzi) – tak zatytułowana została konferencja naukowa sieci mediewistów Ménestrel (<http://www.menestrel.fr>), która miała miejsce 26 września 2014 r. w siedzibie Biblioteki Narodowej w Warszawie, zorganizowana dzięki wsparciu jej dyrektora Tomasza Makowskiego i wysiłkom organizacyjnym Sławomira Szyllera, zastępcy kierownika Zakładu Rękopisów. Szczególnym zagadnieniem, nad którym dyskutowali zarówno badacze wieków średnich, jak i bibliotekarze, była digitalizacja rękopisów, wymiana danych pomiędzy bazami dostępnymi on-line, a także kwestie związane z szeroko rozumianym bibliotekoznawstwem i praktyką biblioteczną (m.in. katalogowanie, formaty digitalizacji, konserwacja itp.). Dla przykładu można podać kilka tytułów referatów, których mogliśmy wysłuchać i których teksty w większości dostępne są na portalu Ménestrel¹: *Towards a Central Catalogue of Medieval Manuscripts in Poland* (Jacek Soszyński, Uniwersytet Warszawski), „*Manuscriptorium*” as *Virtual Environment for the Manuscript Studies* (Zdeněk Uhlíř, Národní knihovna České republiky), *La numérisation des manuscrits médiévaux en France: état de lieux* (Anne-Sophie Traineau-Durozoy, Bibliothèque universitaire de Poitiers), *Le catalogue des manuscrits médiévaux à la Bibliothèque nationale de France et dans les bibliothèques françaises: pratiques, enjeux et perspectives* (Charlotte Denoël i Amandine Postec, Bibliothèque

² Program i streszczenia referatów wygłoszonych podczas spotkania w Warszawie 26 września 2014, jak również większość pełnych wystąpień czy prezentacji są dostępne on-line na stronie Ménestrel <<http://www.menestrel.fr/spip.php?rubrique1877>>.

nationale de France) czy *Interconnected Databases on Medieval Manuscripts at the IRHT* (France): „*Medium*”, „*Bibale*”, „*Jonas*”, „*Initiale*”, and the „*Bibliothèque virtuelle des manuscrits médiévaux*” (BVMM) (Hanno Wijsman, Institut de recherche et d’histoire des textes, Paris).

Wspólna praca w sieci wydaje się obecnie koniecznością w badaniach naukowych, zwłaszcza w czasach „kultury projektu”, finansowania badań w postaci konkretnych projektów badawczych. Szczególnie istotne jest łączenie efektów realizacji różnych projektów, by każdy mógł współdziałać w budowie krajobrazu dziedzictwa kulturalnego i naukowego przyszłości, z jednej strony – biorąc pod uwagę już zrealizowane projekty, z drugiej zaś – upowszechniając wiedzę i w ten sposób informując wspólnotę naukową o osiągnięciach i postępie prac na tym czy innym polu badawczym. Przykładowo informacja o postępach w digitalizacji zbiorów bibliotecznych i archiwalnych szczególnie interesuje badaczy, gdyż dzięki temu mogą oni szybciej i łatwiej docierać do źródeł niezbędnych w pracy. Ale pole takiej wymiany informacji i spotkań badaczy nie może być tylko wirtualne, gdyż spotkania takie często wymagają pewnego kontekstu. Temu służą spotkania zarówno grupowe, jak na przykład konferencje naukowe, jak i indywidualne, do czego sieć Ménestrel jest szczególnie predysponowana. Dzięki temu na przykład Charlotte Denoël, kierująca sekcją rękopisów średniowiecznych Bibliothèque nationale de France, korzystając z pobytu w Warszawie, mogła pracować nad interesującym ją zagadnieniem wspólnie z jej odpowiednikiem w Bibliotece Narodowej. Zawsze bowiem rozumieliśmy znaczenie sieci w pierwotnym sensie, jaki nadali jej geografowie, a mianowicie jako przestrzeń komunikacji i wymiany pomiędzy ludźmi, a także między miejscami umieszczonymi w przestrzeni geograficznej. Cyberprzestrzeń natomiast powstała jedynie po to, by dołączyć jako jeszcze jeden wymiar, a nie po to, by zastępować przestrzeń realną. W ten sposób spotkanie w Warszawie zaznaczyło nowy etap poprzez włączenie do sieci także „obiektów” – w tym wypadku rękopisów. Zanim jednak poświęcimy więcej uwagi tym ostatnim, opowiedzmy pokrótce historię sieci i portalu Ménestrel².

Nazwa portalu – Ménestrel – odwołuje się do tradycji średniowiecznych trubadurów i truwerów, a za nimi – minstrelami, ciągle będących w ruchu i opowiadających o różnych zdarzeniach. Zarazem jest to akronim od „MÉdiévistes sur le NEt: Sources, Travaux et Références En Ligne” – mediewiści w sieci: źródła, opracowania i materiały podręczne on-line.

³ Zob. bibliografię wprowadzającą, która pozwala na bliższe zapoznanie się z historią portalu <<http://www.menestrel.fr/spip.php?rubrique368>>.

Twórcą tej nazwy był jeden z członków zespołu założycielskiego – Marc Smith, paleograf z École nationale des chartes w Paryżu. W 1997 r. wybór ten bardzo dobrze odzwierciedlał naszą motywację: nie pozostawiać Internetu – którego znaczenie w przyszłości przeczuwaliśmy, choć zapewne nie docenialiśmy w pełni doniosłości tego nowego medium – bez obecności w nim mediewistów europejskich. W tym czasie po drugiej stronie Atlantyku badania nad średniowieczem stanowiły już przedmiot dużego zainteresowania internautów, działał nawet duży portal poświęcony średniowieczu (Labyrinth). Pragnęliśmy więc być obecni w Internecie, eksperymentować, a zwłaszcza eksplorować i opisywać źródła (także rękopisy) i prace, które mogłyby pozwolić na nowe podejście heurystyczne. Już wcześniej mała grupa, wydająca czasopismo „Médiéviste et l’ordinateur”, w latach 1979–2003 publikowała każdej wiosny i jesieni biuletyn, którego celem było objaśnianie i analizowanie wkładu i przydatności informatyki do praktyki zawodu historyka, głównie historyka-mediewisty³. Czasopismo to, korzystając z tradycyjnych kanałów dystrybucji, było dostarczane do wybranych bibliotek i ośrodków badawczych i w ten sposób za jego pośrednictwem została utkana we wspólnocie mediewistów, a także poza nią sieć badaczy o wspólnych zainteresowaniach. Charakterystyczną cechą tej małej grupy było skupianie jednostek o różnych zainteresowaniach i różnych kompetencjach. Znaleźli się w niej bibliotekarze i wykładowcy uniwersyteccy oraz badacze z Centre national de la recherche scientifique, pracujący zarówno w obszarze dokumentacji, jak i w badawczym. W ten sposób powstał załączek sieci składającej się z przedstawicieli wielu zawodów, która mogła przyczynić się do promowania związków między badaniami naukowymi, nauczaniem, przechowywaniem źródeł i upowszechnianiem wyników badań. Początkowo grupa liczyła około dziesięciu osób, obecnie jest nas już ponad 160 redaktorów (nie licząc około 60 byłych członków), zarówno frankofońskich, jak i posługujących się innymi językami, pochodzących z różnych krajów Europy i całego świata, aczkolwiek większość pracuje w różnych instytucjach naukowych Francji⁴. Mamy więc do czynienia ze znacznym rozwojem pod względem liczbowym, ale skład osobowy pozostaje wierny zróżnicowaniu początkowemu: Ménestrel składa się z profesorów i wy-

⁴ Pierwsze numery, za lata 1979–1989, w formacie PDF są dostępne na stronie internetowej Ménestrel <<http://www.menestrel.fr/spip.php?rubrique667>>, pozostałe zaś na stronie Institut de recherche et d’histoire des textes <<http://lemo.irht.cnrs.fr/>>.

⁵ Lista aktualnych i byłych członków portalu, zwanych potocznie Minstrelami, znajduje się pod adresem: <<http://www.menestrel.fr/spip.php?rubrique419>>. Obejmuje ona wyłącznie autorów artykułów już opublikowanych, pozostali autorzy czekają na publikację w kulisach.

kładowców uniwersyteckich, badaczy różnych instytutów naukowych, bibliotekarzy i archiwistów, pracowników naukowo-technicznych, doktorów i doktorantów... Jednym słowem, jesteśmy wierni naszemu początkowemu wyborowi, aby skupiać wszystkich zaangażowanych w badania z naszej dziedziny, niezależnie od ich statusu. Także spektrum wieku członków portalu jest bardzo szerokie: od młodego studenta kończącego studia czy doktoranta do emerytowanego profesora. Szerokie otwarcie portalu przejawia się również w różnorodności grupy docelowej, dla których jest on przeznaczony: adresowany jest bowiem zarówno do badaczy, i to nie tylko początkujących, jak również do studentów i uczniów różnych szkół, wyższych i średnich, czy nawet amatorów pragnących pogłębić swą wiedzę.

Portal Ménestrel zorganizowany jest wokół czterech głównych działów – modułów. Pierwszy z nich, *Lieux et acteurs de la recherche*⁵, ma na celu przedstawienie najważniejszych instytucji i zasobów przydatnych w badaniach mediewistycznych w poszczególnych państwach. Przeglądając listę niemal pół setki państw posiadających już notki w tym dziale, niekiedy bardzo rozbudowane, można z zaskoczeniem stwierdzić, że są wśród nich nie tylko państwa mniej znane na zachodzie Europy jeśli chodzi o interesującą nas dziedzinę, jak Estonia, Finlandia, Rumunia czy Węgry, ale także tak odległe, jak Chiny, Korea Południowa, Australia czy Chile. Nie mniejszym zaskoczeniem jest brak państw o najbogatszych zbiorach średniowiecznych i ogromnej liczbie instytucji badających ten okres dziejów, jak np. Włochy, stale jednak czynimy starania by znaleźć redaktora, czy raczej grupę redaktorów, którzy mogliby podołać niełatwemu zadaniu i nie tylko wykonać odpowiedni opis, ale potem także dbać o jego stałą aktualizację.

Będący w stałym rozwoju moduł *Répertoire de l'internet*⁶ od początku stanowił jądro portalu Ménestrel. Został stworzony po to, by był Wergiliuszem prowadzącym internautę cierpliwie i z wyrozumiałością przez piekło nieuporządkowanej informacji znajdującej się w Internecie. Ponad trzydzieści tematów pozwala podróżować według potrzeb i zainteresowań: od archeologii poprzez filozofię, hagiografię, muzykę, paleografię po wyżywienie i zdobnictwo rękopisów. Jedne wpisy (rubryki) są bardzo szczegółowe i odsyłają do dziesiątek portali i stron w Internecie, inne są jeszcze w powijakach, jedne otwierają się na tematy bardzo szerokie, inne skupiają się na bardzo szczegółowych obiektach, jak na przykład

⁶ Zob. <<http://www.menestrel.fr/spip.php?rubrique369>>.

⁷ Zob. <<http://www.menestrel.fr/spip.php?rubrique370>>. W wyniku prowadzonej aktualnie przebudowy portalu będzie on nosił nazwę *Thèmes et disciplines*.

poliptyki... Dobór tematyki w żadnym wypadku nie jest systematyczny, lecz wynika z zainteresowań autorów – współtwórców portalu. Dlatego nieustannie zachęcamy każdego eksperta, reprezentującego dowolną dziedzinę mediewistyki, zajmującego się szerokim lub bardzo wąskim tematem, do współpracy i do stworzenia nowej rubryki, nowego tematu, ponieważ struktura tego działu nie została w żaden sposób predefiniowana ani tym bardziej zamknięta.

Z kolei moduł *Le Moyen Âge en bibliothèque*⁷, koordynowany przez konserwatorki biblioteczne specjalizujące się w historii średniowiecznej, bardziej skupia się na perspektywie instytucjonalnej. Jego celem jest stworzenie wykazu zbiorów średniowiecznych, a także dotyczących średniowiecza w ważniejszych bibliotekach Francji oraz poza nią. W chwili obecnej dobiegają końca prace nad spisem dostępnych w Internecie katalogów rękopisów, przygotowywanym przez Amandine Postec. Drugim ważnym tematem w tym dziale jest zebranie w jednym miejscu i opisanie baz danych i innych zasobów elektronicznych, bezpłatnych lub płatnych, udostępniających zarówno dane źródłowe, jak i opracowania oraz inne pomoce naukowe przeznaczone dla mediewistów.

Czwarty i ostatni główny moduł, nazwany *Collections Ménestrel*⁸, który wkrótce podzielony zostanie na dwa: *Outils et méthodes* i *Éditions Ménestrel*, konkretyzuje drugie, obok czysto informacyjnego, powołanie portalu, a mianowicie metodologiczne – poprzez dostarczenie tekstów mających za przedmiot refleksję wokół historii i informatyki, a ostatnio także technologii cyfrowej. W części zatytułowanej *De l'usage de...* zgromadzono artykuły specjalistów, którzy przedstawiają stan aktualnych badań ich perspektywy na temat pewnych słów kluczy z zakresu historii średniowiecznej, jak na przykład: „anachronizm”, „honor”, „magia”, „obraz”, „pojęcie”, „źródło” i ponad sześćdziesiąt innych, do których ciągle dochodzą kolejne. W innej sekcji, pod tytułem *De l'enseignement de...*, w krótkich artykułach zawarto nowe spojrzenie na sposób nauczania, zarówno w szkołach wyższych, jak i w średnich różnych przedmiotów dotyczących średniowiecza. Ostatnio podjęliśmy decyzję o wzbogaceniu tej rubryki artykułami autorstwa nauczycieli szkół średnich, by w ten sposób jeszcze bardziej otworzyć Ménestrel na nowych odbiorców – profesorów w college'ach i liceach.

Jest rzeczą całkowicie zrozumiałą, że aby tak różnorodna sieć mogła nie tylko powstać, ale także – co jest jeszcze trudniejsze – należycie

⁷ Zob. <<http://www.menestrel.fr/spip.php?rubrique371>>.

⁸ Zob. <<http://www.menestrel.fr/spip.php?rubrique372>>.

działać i się rozwijać, niezbędna jest zgodna współpraca jednostek. To właśnie indywidualni współpracownicy decydują o udziale w pracach portalu również ich macierzystych instytucji i bez ich woli oraz inicjatyw dawno już byłibyśmy w stanie uspienia jak wiele, niestety, podobnych przedsięwzięć. Każdy Minstrel, w jakiegokolwiek roli brałby udział w pracach portalu, jest wolontariuszem, a zarazem każdy redaktor jest pod względem merytorycznym całkowicie odpowiedzialny za wykonaną pracę – jest to fundamentalna zasada działania portalu. Ponadto przyjęliśmy zasadę, że nie wprowadzamy żadnego nowego tematu, nie otwieramy nowego pola badawczego bez upewnienia się, że jakiś indywidualny badacz bądź ekipa nie przyjmie odpowiedzialności za dokończenie prac i dalszą ich aktualizację. Zarówno z pierwotnych założeń, jak i z praktyki działania powstała więc sieć w pewien sposób ustrukturyzowana, ale w niewielkim stopniu hierarchiczna. Duża liczba członków portalu sprawiła, że przyjęliśmy organizację zbliżoną do tej, jaka zazwyczaj panuje w czasopiśmie (komitet redakcyjny, komitet naukowy itp.)⁹. Ażeby zaś zapewnić należyte utrzymanie i rozwój portalu, a także odpowiednio zdefiniować odpowiedzialność jego twórców, każde „stanowisko” podlega regularnej ocenie podczas zgromadzeń ogólnych Ménestrel, które mają miejsce dwa razy w roku.

Podkreślaliśmy już, że Ménestrel składa się z indywidualnych wolontariuszy, którzy z własnej inicjatywy decydują się pracować wspólnie dla potrzeb portalu. Nie należy jednak tego rozumieć w ten sposób, że zaangażowanie to wypływa ze sfery prywatnej, że mamy tu do czynienia ze swego rodzaju hobby. Już na samym początku ekipa „Médiéviste et l’ordinateur” uznawała, że praca redakcyjna jest niezbędnym uzupełnieniem refleksji metodologicznej, którą każdy mediewista winien przeprowadzać. Większość członków redakcji wykonywała te prace za zgodą i z poparciem ich instytucji, wśród których były: Institut de recherche et d’histoire des textes (IRHT), Groupe d’anthropologie historique de l’Occident médiéval (GAHOM), Laboratoire de médiévistique occidentale de Paris (LAMOP), Unité de formation scientifique et technique (URFIST). W ten sposób powstał załączek sieci łączącej instytucje uniwersyteckie, Centre national de la recherche scientifique (CNRS) oraz biblioteki. Jedynym brakiem tej sieci było to, że łączyła tylko francuskie instytucje, ale związki z osobami redagującymi „History and Computing” już zapowiadały otwarcie się na zagranicę. Tendencja ta z biegiem czasu znacznie

⁹ Organizację portalu opisuje Karta Ménestrel <<http://www.menestrel.fr/spip.php?rubrique420>>.

nabrała na sile: na początku Ménestrel liczył zaledwie garstkę instytucji, obecnie jest ich trzydzieści, w tym dziewięć spoza Francji, a przyjęcie jako ostatniej Center for Medieval Studies (Fordham University, USA) świadczy o rozległości geograficznej sieci¹⁰. Należą więc do Ménestrel biblioteki, archiwa, instytuty naukowe, laboratoria uniwersyteckie i in. Wszystkie one związane są z portalem poprzez wspólną kartę, będącą swego rodzaju statutem¹¹, a poza tym większość z nich podpisuje dodatkową konwencję precyzującą wkład i zobowiązania danej instytucji¹².

Przedstawmy pokrótce główne cele, jakie przyświecały stworzeniu sieci Ménestrel i portalu pod tą samą nazwą. Cele, które – poza elementem geograficznym (początkowo bowiem działania ograniczały się w zasadzie do Francji) – są prawie niezienne od początku. Można je streścić w dwóch punktach:

- popierać rozwój europejskich, a w szczególności francuskich zasobów internetowych związanych z badaniami nad średniowieczem, propagować na poziomie międzynarodowym rezultaty prac mediewistów i wspomagać wymianę intelektualną między badaczami;
- oferować bezpłatnie w sieci krytyczne repertorium zasobów dostępnych w Internecie w dziedzinie badań mediewistycznych na użytek zarówno naukowców, studentów, jak i wykształconych, zaawansowanych amatorów¹³.

Wymienione wyżej pierwotne cele portalu oparły się biegowi czasu, z jednym wszakże odstępstwem. Otóż początkowo w Ménestrel dominował swego rodzaju militanctwo, który chciał udowodnić, że Internet, awatar ogromnego postępu w dziedzinie informatyki i tak zwanych nowych technologii, stanie się okazją do wprowadzenia znacznych zmian zarówno w praktycznej pracy, jak również w samym przedmiocie badań mediewistów¹⁴. Później jednak dość szybko pojęliśmy, że naukowe zasoby Internetu należy traktować raczej jako komplementarne z innymi mediami, nośnikami informacji, także tradycyjnymi, czego konsekwencją była refleksja również nad miejscem przechowywania tradycyjnych źródeł informacji. W ten sposób powstał moduł *Moyen Âge*

¹⁰ Dodać można, że od kwietnia 2012 roku członkiem Ménestrel jest Biblioteka Narodowa (jako jedyna polska instytucja).

¹¹ Zob. wyżej przyp. 9.

¹² Zob. <<http://www.menestrel.fr/spip.php?rubrique589>>.

¹³ Więcej na ten temat zob. główna strona modułu *Qui sommes-nous?* <<http://www.menestrel.fr/spip.php?rubrique368>>.

¹⁴ Zob. C. Ducourtieux, *De l'usage d'Internet en Histoire médiévale, Ménestrel, 17 septembre 2012*, <<http://www.menestrel.fr/spip.php?rubrique1689>>.

*en bibliothèque*¹⁵. I chociaż jego nazwa zostanie wkrótce zmieniona na *Sources et ressources*, zawsze ambicją twórców modułu pozostanie kreślenie panoramy realizacji projektów cyfrowych, ale z naciskiem na ich właściwe umieszczenie, kontekstualizację w przestrzeni przed-numerycznej. Nowa nazwa w pewnym stopniu wynika ze swego rodzaju „dematerializacji” rękopisów, spowodowanej ich masową digitalizacją. Z jednej strony, nowa forma udostępniania źródeł (*sources*) pozwala na oszczędność czasu i pieniędzy, koniecznych dawniej na przemieszczenie się w celu ich bezpośredniej konsultacji, z drugiej zaś strony, wyraźnie wskazuje, na ile praca historyka zależna jest od możliwości dostępu do informacji dotyczących aspektów fizycznych, a także historycznych badanych źródeł, rękopisów, na przykład do szczegółowych opisów rękopisów (*ressources*). Naturalnie wiąże się z tym też wzrost świadomości, że wszelkie badania naukowe nie mogą ograniczać się do tego, co jest dostępne on-line.

Przypomnijmy tu, jak trafnie ekipa „Médiéviste et l’ordinateur” już w 2001 r. pojęła wyzwania związane z cyfryzacją zasobów:

Po pionierskim etapie związanym z tworzeniem zbiorów obrazów, obecnie bujnie rozwijają się projekty łączące ściślej tekst i obraz, ale dzieje się to w pewnym nieładzie. Spektrum przedsięwzięć jest szerokie, w zależności od tego, czy obraz dokumentu jest w centrum, czy na peryferiach założeń, czy tekst (edycja, inwentarz) jest ściśle związany z obrazem, czy też używa go tylko jako załącznika, będącego swego rodzaju dowodem rzeczowym. Jest ono szerokie również ze względu na obrany cel: wzbogacenie metody i praktycznej realizacji edycji naukowych, dostarczenie substytutów mogących zastąpić oryginały, spoczywające w magazynach, tworzenie z jednostek wirtualnych zbiorów, a także pozostawienie śladów po wystawach, wzbogacenie praktyki pedagogicznej, nie mówiąc już o przyciągnięciu uwagi internauty czy zaproponowanie mu kilku minut relaksu.

I trochę wcześniej:

Wydaje nam się jednak, że nadszedł czas na podjęcie konfrontacji i refleksji nad tymi aspektami, które do tej pory były niemal całkowicie pomijane, jak – obok kwestii obrazów w ścisłym tego słowa znaczeniu – dziedzina tekstów pisanych, rękopisów „literackich” i dokumentów archiwalnych, wraz z całą problematyką związaną ze sfragistyką; poza aspektami prawnymi oraz ograniczeniami i oczekiwaniami technicznymi (sprawy związane z „produkcją”, o ile w ogóle można je pozostawić na boku) – kwestią centralną założeń,

¹⁵ Zob. <<http://www.menestrel.fr/spip.php?rubrique371>>.

a zarazem oczekiwani badaczy są pytania: jakie dokumenty i jakie obszary winny być eksplorowane i udostępniane, jaki dostęp (użytkowanie, przeszukiwanie) należy przewidzieć, dla kogo i w jakim celu? O ile bowiem stosunkowo łatwo jest digitalizować, o tyle trudniejszym jest zbudowanie systemu pozwalającego na nawigację między tekstem i obrazem, czy też po prostu umożliwiającą właściwy dostęp do obrazu¹⁶.

Cytat powyższy jest bardzo długi, chcieliśmy jednak pokazać, że pytania te, często uważane za nowe, istniały od dawna, a ich aktualność i ważkość znalazły wyraz podczas warszawskiego spotkania. Anne-Sophie Durozoy w referacie stanowiącym niejako bilans dotyczący digitalizacji rękopisów średniowiecznych we Francji potwierdziła większość powyższych spostrzeżeń i podkreśliła, w jakim stopniu uzgodnienie wspólnych działań, a także publikowanie w sieci projektów – rozpoczętych i zakończonych – jest niezbędne dla zaspokojenia potrzeb badawczych. Rozproszenie kolekcji rękopisów średniowiecznych, „przechowywanych w licznych miejscach i podległych różnym ministerstwom”, nie ułatwia ich upublicznienia w Internecie ani technicznego zharmonizowania przedsięwzięć digitalizacyjnych. Konieczność wspólnych działań wymuszona jest przez politykę oszczędnościową w finansach publicznych, która przejawia się m.in. w zmniejszaniu personelu w bibliotekach i archiwach, niezbędnego do tych czasochłonnych prac. Wybory polityczne, które często leżą u podstaw decyzji o finansowaniu projektów mających na celu ochronę dziedzictwa, badania naukowe czy też przedsięwzięcia przeznaczone dla szkół bądź szerokiego odbiorcy, często decydują o przyjęciu ostatecznej formy cyfrowej, tej publikowanej. Podczas prób uzgodnienia np. warunków technicznych, a także merytorycznych rzadko brane są pod uwagę wymagania badaczy: choć jakość digitalizowanych obrazów znacznie się poprawia, to jednak bardzo często brakuje całego otoczenia, „oprzyrządowania” naukowego, niezbędnego zarówno dla naukowców, jak i dla przeciętnych użytkowników. Przykład francuski dobrze pokazuje, na ile decydujący może być kontekst lokalny, krajowy, i dlatego z uznaniem należy witać wysiłki badaczy, którzy, patrząc przez pryzmat ich naukowych zainteresowań, tworzą możliwości powstawania projektów międzynarodowych. Myślimy tutaj o wykładzie przedstawionym podczas konferencji w Warszawie przez Piotra Tylusa – *Les manuscrits en langues romanes dans la collection berlinoise à Cracovie – aboutissement d'un projet international*. Jak bowiem

¹⁶ O. Guyotjeannin, E. Lalou, *Introduction. La numérisation des manuscrits médiévaux*, „Médiéviste et l'ordinateur”, 2001, nr 40 <<http://lemo.irht.cnrs.fr/40/mo40-01.htm>>.

w wypadku historii średniowiecza można myśleć o archiwum czy pojedynczym rękopisie bez kontekstu międzynarodowego, przynajmniej europejskiego?

I na zakończenie: w czasach, gdy „interoperacyjność” danych jest słowem kluczem w wielu programach badawczych, wydaje się, że należałoby mówić także o „interoperacyjności” osób, która jest warunkiem osiągnięcia dobrych wyników, szczególnie w wypadku wspólnych działań. Bibliotekarze, archiwiści, a także inni specjaliści z pokrewnych zawodów często jeszcze nie współpracują z wykładowcami, nauczycielami czy badaczami – i odwrotnie. Wydaje się, że tutaj właśnie Ménestrel wykazuje swoją wartość. Nasza sieć udostępnia bowiem dobre warunki do osobistych kontaktów wszystkich osób zajmujących się średniowieczem, bez względu na ich zawód czy status, a także, co jest równie, jeśli nie bardziej cenne, do spotkań samych obiektów badań: druków, dokumentów archiwalnych, rękopisów i katalogów rękopisów itp. Podczas naszych podróży na walne zgromadzenia czy dni studyjne portalu Ménestrel we Francji i poza nią staramy się umożliwić współpracę pomiędzy członkami portalu i na trwale wpisać ich w pejzaż badań naukowych. Jesteśmy świadomi tego, że realizacje projektów są często zagrożone w perspektywie długoterminowej i że zbyt rzadko myśli się o tym, by je rozwijać i kontynuować, a także należy archiwizować po ustalonym terminie zakończenia projektu. Dlatego też należy je opisywać, udostępniać, by w ten sposób mieć nadzieję na uchronienie ich przed dezaktualizacją i zapomnieniem. Aby tak się stało, należy zbudować silną międzynarodową sieć mediewistów, zanurzonych wprawdzie w nowoczesności, ale świadomych złożoności przeszłości, będącej przedmiotem ich badań. Portal Ménestrel nie pretenduje do bycia taką siecią, ale chciałby stanowić jej prefigurację.

tłum. Sławomir Szyller

Streszczenie

Ménestrel – sieć w służbie sieci

Autorki przedstawiają różne aspekty związane z funkcjonowaniem międzynarodowego portalu mediewistycznego Ménestrel. Okazją do powstania artykułu była doroczna konferencja środowiska związanego z tym portalem, która odbyła się w Bibliotece Narodowej w Warszawie. W artykule zostały przedstawione początki portalu mediewistycznego Ménestrel, jego rozwój oraz obszary badawcze

będące w polu zainteresowania redaktorów. Podkreślone zostały aspekty międzynarodowej współpracy kilkuset współpracownika portalu, którzy, pracując w charakterze wolontariuszy, doprowadzili do tego, że portal Menestrel należy do najważniejszych przedsięwzięć naukowych i dokumentacyjnych poświęconych średniowieczu w Internecie. Jednym z obszarów, które ostatnio znalazły się w polu zainteresowania grupy Ménestrel, jest digitalizacja rękopisów średniowiecznych i udostępnianie ich w sieci.

Słowa kluczowe: cyfryzacja – mediewistyka – humanistyka cyfrowa.

Summary

Ménestrel: A network in the service of networks

The authors presents various aspects of the functioning of the international medieval portal Ménestrel. This text was prepared as a paper for the Warsaw conference of the Ménestrel milieu, held at the Polish National Library, in 2014. The authors recount the beginnings of the portal, its development, and the research fields that are of interest to its editors. The international character of the collaborators of the portal is emphasised, as well as the fact that all contributors are volunteers working for the common cause. Thanks to their effort, Ménestrel is counted among the most important medieval research and documentation projects on the Internet. One of the fields that has gained prominence among the Ménestrel group lately is digitisation of medieval manuscripts and making them accessible on the network.

Key words: digitisation – medieval studies – digital humanities.